

Hkkj eajkt i rka dk ; lœnku

I R; tñz dœkj fl œj*

I. jk"Vœknh , oœkuorkoknh n'kũ dsfodkl eajkt i rka dk ; lœnku%& i kphu Hkkj e Ng(Six) n'kũ ipfyr jgus ds i æ.k g& Ng fgluq n'kũ ds vykok ck) n'kũ , oa tœ n'kũ Hkh i kphu fodkl e ipfyr FkA ck) n'kũ , oa tœ n'kũ ds fuekzrk {kf=; gh FkA bl fy, ; s n'kũ Hkkj rh; jk"Vœkn ds T; knk djhc g& fgluq n'kũ ea dbz , d h fo'kkrk, ; g& ft l dkj .k ; g l cl s i kphu g&us ds cktœm viuk vflRœ cuk; sgq g&syfdu Hkkj v& us ky ds vykok ; g vl; n& kœ ea dk; e ugha jg l dkA ck) n'kũ Hkkj ds vykok ; g us ky) phu] tki ku] E; kuekj] dEckM; k] m&kj d&sj; k] nf{k.k d&sj; k] tkok] l fœ=k , oa vl; , f'k; kbz n& kœ ea i kpfyr g&

I Hkh Lorœ n& vius ukxfjdka ea vkrœ x&jo fodfl r djus ds fy, jk"Vh; Kku] jk"Vh; xhr] jk"Vh; i kphu x&k , oa jk"Vh; eot] jk"Vh; i kphu x&k , oa jk"Vh; egki # "k ds thou n'kũ dks vk/kkj cukdj jk"Vœknh n'kũ dks 0; ogkfjd : lk nrs g&

vktknh ds ckn Hkkj eaykdrkœ=d , oal ektoknh n'kũ cgn yk&fz jgsg& Hkkj eaykdrkœ=d , oal ektoknh n'kũ dk tle NBh 'krkœnh bDi œ g&v& v& n&ku n'kũ ds ifriknd (kf=; gh FkA l ektokn ck) ijEijk ds enyHkr fl) kr g&

orœku eaftruh Hkh jktulfrd i kViz g& ; fn ml ea vkr&jd ykdrœ dk; e g&srksml eajkt i r urkvœdk vge ; lœnku g& ujn&zeknh , oa vfer l kg dh urRo okyh Hkktik eajktukFk fl œ dh H&fœdk l cl svge g& ykyw; kno dh i kViz ea ikœ j?k&ak id kn fl œ , oa txnkulln fl œ dh H&fœdk l cl svge g& vjfoln dstjhoky ds vke vkneh i kViz ea eult"k fl l k&n; k , oa l œt; fl œ dh H&fœdk vge g& d&v& i kViz ea vt& fl œ] fnfxot; fl œ] ek/kojko fl œ/k; k vkfn ds l e; vkr&jd ykdrœ ds iz kl fd; s x; syfdu ftr&ñz fl œ ds ckn fdl h us x&v&h ifjok ds fo#) v&; u in ds fy, uke&du ugha fd; kA

jkt i r urk fo'oukFk i rki ds iz&kœe&h dk; Zky eagh vkj{k.k yk&w dj n& ea l ektoknh 0; oLFk yk&w djus dk iz kl fd; k x; kA yfdu ft l

*'k&kF&ñz bfr&kl foH&x] i Vuk fo0fo0] i Vuk

I ektoknh 0; oLFk dks yk&w djus ds fy, jkt i r urkvœkus n&sk ea vkj{k.k yk&w fd; k] ml dk nfy l ke&roknh urkvœkus n&#i; k& fd; kA

ykdrkœ=d , oa l ektoknh n'kũ ea gh jk"Vœknh , oa ekuorkoknh n'kũ fufgr g& yfdu bl ds l j{k.k ds fy, f'k{k vko'; d g& ykdrœ ea tle l sug&cfYd f'k{k l sgh 0; fDr dk eW; k&du g&rk g& ykdrkœ=d l &Fk ea f'k{k y&dj gh ykdrkœ=d n'kũ dk fodkl l Hko g& Hkkj rh; l œo/kku dh l kjh 'k&fDr ml ds ukxfjdka ea fufgr g&rk g& bl fy, 0; fDrœknh n'kũ Hkkj ea T; knk QyQy jgs g& ; fn Hkkj dk d&v& ukxfjd Lorœ 0; ki kj dj vius 0; kol k; dks n&sk&fon&sk ea Q&yrk g&srks bl l sml dh Xyky y igpku g&rk g& v&sj dbz yk&v& dks j&st x&j feyrk g& l j&dj dks dj ds : lk ea v&nuh i k&r g&rk g& v&sj , d sl Qy yk&v& l sgh n&sk dks ubz igpku feyrh g& 0; fDrœknh n'kũ d&v& ijJ&e] l e&l .k , oa R; kx ij vk/k&fjr g& bl fy, bl ds fodkl dh 0; ki d l EH&kouk g&

orœku ea l ektoknh n'kũ dks jk"Vœ ds fodkl ea ck/kd ekuk tkrk g&SD; k&id vkj{k.k 0; oLFk l s; fn d&v& nfy in /k&j .k djrk g&srks dk; Zgha djuk v&Fkok dk; Zds fy, fj'or y&uk viuk vf/k&dj ekuus y&rk g& ft l l s v; k& ; rk] fuf'œ; rk , oa mn.Mrk dks c&kok feyrk g& v&sj jk"Vœ dk fodkl vo#) g&s tkrk g& bl fy, l œo/kku dh vkM+ ea t&jnLrh fdl h ij l ektokn Fk&i uk m&pr ugha g&

Xyky v&f& ; oLFk ea 0; fDr dh igpku ml ds tk&r l s ugha cfYd ml ds vkpj .k] 0; ogkj] ok.kh , oa vk&f&v& Lrj l s g&rk g& ; s l kjh fo'kkrk, j ml dh f'k{k ij fuh&j djrk g& og t& f'k{k y&sk œ& k gh ml dk vkpj .k] 0; ogkj] ok.kh , oa vk&f&v& Lrj g&v&v& ; fn fdl h jk"Vœ dk ukxfjd v&Pn& g&s rks jk"Vœ Lor% fodfl r g&s tk; s&kA

vkt vko'; drk g& fd 0; fDrœknh n'kũ , oa ykdrkœ=d n'kũ ea l ke&v&Lk; LF&fir g& m&ng&j .kLo: lk ; fn d&v& 0; fDr l g&k; d i k&v& j cuuk pkgrk g&srks u&v , oai hœ, p&Mhœ c&grj rj&h&sl sdjus ds fy, dk; Z&dj&v& yfdu fdl h lkn ds fy, , d l s vf/k& m&Ehnokj g&s l drs g& rks mlga ykdrkœ=d 0; oLFk l s g&v& x&v&v& g&v&v&

bl rjg 0; fDrœknh n'kũ l sgh l œo/k&fud eW; dh j&v&v& g&s jgh g& yfdu fdl h ukxfjd dk l ok&v& fodkl ds fy, ykdrkœ=d n'kũ dh l e> g&v& vko'; d 'krZ g& bl ds fcuk ml dk gj x&v& vox&v& ea i j .kr g&s tk; s&kA ykdrœ , oa l ektokn dk ifriknd , oa l j&v&v& {kf=; gh g& bl fy, jk"Vœknh , oa ekuorkoknh n'kũ ds fodkl eajkt i rka dh H&fœdk vge g&

II. jk"Vbknh euksoKku ds fodkl eajkti rka dh Hkfedk ,oa ;ksnku& Hkjrh; I ekt dk jk"Vbknh euksoKku jkti rka eafufgr gA vusl HknHkko ds ckotm I Hkh tkfr; ka ds ylx ; g ekurs gA fd jk"V^a dh I g{kk jkti rka dh ohjrk /kS Z vls I kgI I s gh I Hko gA bl fy, I suk ea vkj{k.k ugha gA ikfdLrku I hek ij I cl sT; knk ygwjkti rka us cgk; s gA tc Hkh ikfdLrku us I hek ij Hkj r ds fo#) "kM; a fd; k gS rks jkti rka jkbDy ds ohj jkti r tokusa us egg rkm+ tokc fn; k gA dkjfyx ; q ds nlsku jkti rka jkbDy us Vkb&j fgy ij frjak Ogjk; ka

fdl h Hkh jk"V^a dh viuh I h dfr I fio/kku] eot] xku , oajk"V^{xhr} gksrk gA jk"Vbknh vo/kkj.kk vFkok euksoKku dk fodkl bulgha rRoka I s gksrk gA jk"Vbkn dk fopkj ; jksi I s vk; k tgkaml dk fodkl i puztkxj.k dky ea ee; ; qhu bl kbZ i Hko dks papksh nus ds I kfk gupk FkA

; jksi ea jk"Vbkn ds mRFkku ds fnuka ea bZ kbZ egkeMy ds fo#) tkrh; I h dfr; ka dk ijpe ygjk; k ^, d ; jksi** dh txg QhI] teuh] bVyh] bxySM] Lisu vkfn jk"V^a %v/kkud tkfr; kbZ dk vls mudh Hk"krvka dks vk/kkj cuk; k x; ka yfdu I kekT; folrkj ds I kfk ; jksi h; jk"Vbkn vU; tkfr; ka vls jk"V^a ds mRihMtu dk I kku cu x; ka

Hkj r eajk"Vbkn dk mn; fonskh 'kDr; ka I snsk dks vktknh fnyku] xykeh I seDr fnyku] I ekt ea I qkj ykdj vaxtka ds fo#) yxka dk , dtv dju] ik'pR; f'k{k dk fojksk dju] Lonsh pfdRI kj jk"V^{mk}kk dks i kI kgu] x.kk i utk] nqkZ i utk vkfn ds }kj jk"Vbknh euksoKku dks fodl r fd; k x; ka

orZku ea ikfdLrku ds fo#) ; q ; k fOdv ep dk vk; kstu gkus ij I kj nsk nskHkDr , oafrajak dh 'kku ea >pus yxrs gA tc varjkZVh; [ksyka ea Hkjrh; f[kykMh cgrj djrs gA rks I kj nsk xoz djus yxrk gA

[ky ds vykok ; q] foKku] 0; ki kj ea Hkh fonskh /kjr h ij Hkj r ; fn cgrj djrk gS rks jk"Vbknh euksoKku icy gks tkrs gA jkti r fonsk ea brus ykdfiz gS fd dkbZ Hkh fglunw f[kykMh vFkok I bud ; fn fonsk ea cgrj djrs gA rks mlga ; jksi okl h vFkok fonskh jkti r gh ekurs gA bl rjg jkti r nu js nsk ea jk"Vbknh efgykvka ds irhd cu x; s gA

III. I kekftd /kfed I qkj vnkysu eajkti rka dh Hkfedk NBh 'krknh bD i I s Hkh ftrus I kekftd /kfed I qkj gqA nu js {kf=; fo'kSk : lk I s I fO; jgA nfy fi NMha ds mRFkku] efgykvka dh n; uh; fLFfr ea I qkj ds fy, jkti rka us geskk I qk'kZ fd; k gA

fglnw /keZ ea deZk.M] cfy i Fk , oa vU; dQ Fk vka ds f[kykQ Hkh jkti rka us vkot cyUn fd; k gA dā.k us /keZ xkka dh xyr 0; k [; k dj jk tk dks /keZ fo'kSk ds ifr vxfl r rFk iztk dks /kfed vuqBku I snj djus dk iz kl fd; ka nfy rka dks on i <us ij ifrcU/k yxk fn; k x; k rFk efgykvka I kj Hkh dbZ rjg ds ifrcU/k yxk; s x; A bl I snfy , oa efgykvka dk #>ku vU; /keZ ds ifr c<ka jkti rka ds fo'kSk iz kl I s gh I ekt ea /kfed dghfr de gqA

orZku ifjosk eajkti r I ekt eack fookg] ngst & i Fk] Hk k GR; k tS s dbZ dQ Fk efgykvka ea 0; klr gA bl dk eny dkj.k vf'k{k gA vf'k{k ds dkj.k gh jkti r efgyk, ; 'kkj hfjd , oa ekuf d chekfj; ka I s xfl r gA ykdr a ea efgykvka ds er dk Hkh mruk eW; gS ftruk i # "k ok/ dka ykdr a ea dkbZ Hkh in ; fn i # "k /kkj.k dj I drk gS rks L=h Hkh /kkj.k dj I drh gA yfdu fofHku dghfr; ka I s eDr gkdj L=h I ekurk dk vf/kdkj rHkh i klr dj I drh gS tc mlga I gh I sf'kf{kr fd; k tk; A jkti rka ds dbZ I xBu efgykvka dh fLFfr ea I qkj ds fy, iz kl dj jgh gA

ee; dky ea vkOe.kdkfj; ka I s cpkus ds fy, I ekt ds I Hkh tkfr; ka eack fookg] I rhi Fk] tkj i Fk] Hk k GR; k tS h dghfr; k 0; klr FkA bl ea ?kKV i Fk I cl sT; knk ipfy FkA vktknh ds ckn Hkh xkeh.k ifjosk eadknu dk Hk; ugha gkus ds dkj.k efgykvka ij vR; kpj vkt Hkh gks jgs gA ftl I s ?kKV i Fk ipfy gA ftl I ekt eajkti rka ds fo'kSk iz kl I s Hk; eDr okrkj.k gS ogk efgykvka vls nfy rka dk I okk.k fodkl gupk gA

vktknh ds ckn eanjka ds }kj efgykvka vls nfy rka ds fy, [kky fn; s x; A orZku ifjosk ea vf/kdkk eanjka dk /kfed U; kl I febr ds varx j [kk x; k gA I h dr , oa /keZ dh f'k{k ydj fdl h Hkh tkfr ds yxk eanj ds i qkjh cu I drs gA iVuk gupeku eanj ds vf/kdkk i qkjh nfy gA yfdu bl rjg ds I qkj ea vkpk; Zfd'kjs dqkky tS s {kf=; ka dh Hkfedk , oa ; ksnku mYy[kuh; gA

IV. Hkj r dsl h dfrd fodkl eajkti rka dh Hkfedk ,oa ;ksnku%fdl h Hkh nsk dh I h dfr ml dh i kphu fo'kSk r, /keZ tkfr] Hk"kk , Oka LFki R; dyk] fp=dyk] I xhr vkfn ij fuhj djrk gA Hkjrh; I h dfr dk mYy[k fd; k tk; rks i kphu fglunw h dfr gh i e qk gA fglunw h dfr eafodkl ea Ap&uhp] vehj h&xjhch dk HknHkko feVk dj /keZ xkka dk ve; ; u] fpru] euu vkfn djus rFk fdl h Hkh xk ds fdl h Hkh eanj ea I Hkh dks i utk&vpZk djus dh 0; oLFk LFkfr djus eajkti rka dh Hkfedk egROI wZ gA

fglnwl l dfr dsirhd l keukfk efinj] dnkjukfk efinj] dk'kh fo'oukfk efinj] mVh k dk fyaxjt efinj] dskkzd efinj] ijh dk txUkkfk efinj] vtark] , ykj] [ktjkgks vkfn dk fuekz.k] fodkl , oa l j {k.k jktiurka ds }kj fd; k x; k gA

mijkDr LFkR; dyk Hkkjr dks l kadfrd igpku nrh gA ftl s jktiurkaus l j {k.k fn; kA jktiurkadh l cl scMh cMh u ; gh gSfd blgkaus vius /keZ ds l kfk&l kfk vU; /keZ dh l dfr dks Hkh l j {k.k fn; kA ikphu dky ea dbz jktiur 'kkl d cks' /keZ , oa tS /keZ viuk; A mnkgj.kLo: lk jktiurka }kj fufeR eks Zkyhu cks' LFkR; dyk rFk eFkj 'kSyh , oa xdkj 'kSyh ea fufeR cD Hxoku dh eUk; k; mYy[kuh; gA bl h rjg dbz l ksydh , oa pkyD; jktiurkaus tS l dfr dk ipkj&i d kj fd; kA epydky ea eflye 'kkl dkaus jktiurka l sobkfgd l eak LFkR; fd; A bl dkj .k dbzeqydkyhu LFkR; dyk ij Hkh bMk&bLykfed 'kSyh dk Li"V Nki n"VXktpj gksr gA Orngij fl djh ykydyk vkfn ea bMk&bLykfed 'kSyh n[kus dks feyrs gA fcfV"kdkyhu LFkR; dyk ea Hkh bMk&xhd 'kSyh dk ihko Li"V : lk l sn[kk tk l drk gA Hkkjr; l d n] jk"V frHkou] iVuk gkbZ dksZ iVuk l azgky;] njHkak gkml] njHkak egkjkt dk fdyk] t; ij , oa tskij ds egy bl ds mnkgj .k gA

vktknh dsckn Hkh dyk ds l j {k.k , oa l d) Zu eajktiur l fD; Hkiedk fuHk; sgA e/kpuh iVax tskfcgkj dksfo'o Lrj ij ubzigpku nsjgh gA bl ds dykdj nI jstfr dsvo'; gAyfdu budsl j {k.k e/kpuh ds jktiurka ds }kj ikr gA Hkkjr; fl uek] VhOoh l hfj; y vkfn ea Hkh jktiurkadh xgjh vfhk#fp jgh gA bl rjg xhr] l xhr , oaykdxhr dsfodkl , oafolrj ea Hkh jktiurka dh Hkiedk , oa ; lxnu egROIwZ gA fons'ka ea jktiur , d tkr ugh cYd Hkkjr; l dfr dh igpku cu x; k gA jktiurka }kj /kj .k fd; k tkus okyk /ksh] d[kkZ ixMh] fryd Hkh Hkkjr; ka dk l kadfrd ikskkl gA vius [ksh l s mi ts rFk 'kdkgkj Hkstu gh Hkkjr; 0; at u ekus tksr gA

V. Hkkjr ds vkfkd fodkl eajktiurkadh Hkiedk , oa ; lxnu oSnd dky l sydj orku dky rd dfr'k , oa l k'kyu Hkkjr dk iek iskk jgk gA [ksh ea jktiurkadh xgjh vfhk: fp jgh gA vktknh dsckn rdudh iz kx ds vHko] iat h dk vHko , oa Jfed ds vHko l s [ksh /ku miktZ dk iskk u gkdj thou ; ki u djus dk iskk gksx; kA bl l sfdl kuka dh n'kk n; uh; gks xbA vf/kdkk jktiur dfr'k iskk l s tps-gg gS bl fy, vkfkd : lk l s detkj gksr tk jgs gA

imZ izkuea=h yky cgnj 'kkl=h us Lohdkj fd; k fd l sud , oa fdl ku nsk ds vk/kj gA mlgkaus t; toku] t; fdl ku** dk ukjk cym fd; kA jktiurka dk ; g xqk gSvFkok voxqk gSfd og fdl h iskk dk p; u 0; fDrxr ykHk dsetk; jk"V fgr dsfy, djrk gA l sud vS fdl kuka ds: lk eajktiurka usftruh dckZ nh gS ml ij , d vyx bfrgkl fy[kk tk l drk gA

tc imZ izkuea=h vVy fcgkj oktish us t; toku] t; fdl ku] t; foKku* dk ukjk fn; k rks vf/kdkk jktiur jkstxkj dsfy, vxZ j gqA orku ifjosk eajktiur l jdkjh ukdjh dsvykok Lojstxkj dks Hkh ikfFedrk nsjgs gA Lojstxkj , oa 0; ol k; dh LkQyrk dsfy, iskkxr rdudh f'k{k vko'; d gA

bl vkfkd ; q ea tkrxr igpku ds LFku ij 0; fDr dk iskkxr igpku egROIwZ gks x; k gA vc fdl h 0; fDr dh igpku jktiur] ckA.k] oS;] nfy ds ctk; MkDVj] blthfu; j] ikQd j] f'k[kd] 0; ol k; h] y[kd] dykdj] Mkboj] Vdufr'k; u] Jfed] fdl ku] l sud] ifyl] izkkl d] urk jktufr-1/2 odhy vkfn cu x; s gA

fdl h Hkh jk"V dh rjDdh dsfy, ifr 0; fDr vk; dk c<uk t: jh gA bl ds fy, L=h&i#k l Hkh dks f'k{kr dju gkskA l cals jkstxkj ds yk; d cukus dsfy, xqkoUkiwZ , oardudh f'k{k vfuo; Z gA nsk ds l Hkh ukxfjdka dks l jdkjh ukdjh ugha; k tk l drk gSvS u l Hkh dks 0; kol k;] djus dsfy, ipth miyC/k dj; k tk l drk gA vutko dgrk gSfd ml h 0; ol k; ea ykx l Qy gks jgs gA ft l 0; ol k; dk mlgkaus rdudh f'k{k yh gSvFkok ml ds ifjokj , oaimZ ml 0; ol k; dks djrs vk jgs gA mnkgj .kLo: lk l j {k l eak jkstxkj jktiur l fn; ka l s djrs vk jgs gA bl fy, ; fn mlga nsk l ekt vFkok 0; fDr dk xkMZ cuk; k tk; rksfcuk rdudh f'k{k ds Hkh og oQnkjh] cgnj , oafu"bk ds xqk l s ; g dk; Z dj l drk gA

bl rjg dfr'k] lk'kyu] 0; kol k;] izkkl u] jktufr] l sk] ifyl vkfn {k=ka ea vryuh; ; lxnu dj djMh jkstxkj mRIUu fd; s gA vS bl rjg Hkkjr ds vkfkd fodkl eajktiurkadh Hkiedk egROIwZ gA

VI. Hkkjr ds jktufr , oaiZkkl fud fodkl eajktiurkadh Hkiedk dk ; lxnu oSnd dky l sydj 12oha l nh rd Hkkjr ea fglnwl l dfr ds vuq kj jkt jktiur gh gksr jgA ; fn , d jktk v; k; gsrk rks iztk }kj ml ds LFku ij nI jstkt dks jktk cuk fn; k tkr FkA jktiur 'kcn dk vFkZ gh gsrk gS jktk dk i#A

pk.D; dsvuð kj l ke] nke n.M] Hkn jktuhfr dsfy, vko'; d xqk gA jktiur Lohkko l s gh U; k; fiz gksrsgA og l Hkh iztk dks viuk l arku ekursgA viuk gks; k ijk; k l Hkh ds l kFk og l eku vkpj.k djrs gA l ekt ds l Hkh ukxfjd muds }kjk fn; s.n.M dks l g"Kz Lohdkj djrs gA ; fn 'kkl d nll js tkfr dk gks rks ml ds }kjk fn; k x; k n.M l ekt dsfy, vl guh; gks tkrk gA bl fy, l Hkh fglunw 'kkl dka dh bPNk gkrh gSfd 'kkl d fglunw l dfr ds vuðhy jktiur gh gA

tc dkbz nsk xyke gkrk gS rks l cl sT; knk irkMeuk 'kkl d oxz dh gh gkrh gA fglunw rku ikp l kso"kkard eq yeku ds v/khu rFk <kbz l kso"kkard vaxt ka ds v/khu xyke jgkA eq yeku , oafcv'k 'kkl dka us jktiur l dfr dks iwkz%u"V , oafodr dj fn; kA eqlye vkØe.kdkfj; ka l s cpus dsfy, yk[kka jktiur efgyk; a tkøj dj yhA jkuh inekorh dh cgkngh , oa tkøj ij dbz l kfgR; dh jpuk gbz , oafQYe fn[kk; sx; A yMf&dVRkstc jktiur vYil [; d gks x; s rks ml gha us fnYyh l Yrur , oaeqyka dh vf/kurk Lohdkj dj yhA eqyka ds vkxeu l sinoz rd fdl h jktiur efgyk useqlye 'kkl dka l sl æak LFkfr ugahd; syfdu] vdcj dh mnkjrk l siHkfor gkdj dNokg jktdekjh [kM/x ckbz us obkfgd l æak LFkfr dj jktiurka ds feVrs vflrRo dks cpkus dk iz kl fd; kA ckn ea tkkckbz , oa vl; jktiur jktdekj; ka us bl 'krz ij obkfgd l æak cuk; s fd mlga fglunw /kez NkM/us ij foo'k ugahd; k tk; s kA bLykeh bfrgkl dkj obkfgd l æakka dk [k.Mu djrs gA

fcfV'k dky ea Hkh 1857 bD ds Lorærk l æke vkanksyu ea jktiurka usc<&p<+dj fgl l k fy; kA ftl vkanksyu dks vaxt ka us dpy fn; k vlg dbz jktiur jktvka dh l Eifuk tCr dj yhA jktiur Lorærk l sukuh dks vius ; krukva dk f'kd kj cuk; kA

vktnh ds ckn Hkh d'ehjh if.Mr tokgyky ug# us vaxt] eq yeku , oa xkalkh th ds l g; kx l sl Uk iktr dhA dbz o"kkard Hkkjr ij dka d dk jkT; jgk yfdu /kez fuji s krk ds uke ij fglunw l dfr dks dpyk x; kA bl vof/k ea dN l e; dsfy, l Uk fo'oukFk irki fl g , oa plnz k[kj fl g tS l ektoknh 'kkl dka ds gkFk ea vkbA

fo'oukFk irki fl g us de vof/k ea Hkh dbz Økardkjh dk; Z fd; A fo'oukFk irki fl g nsk ea vkj{k.k ykxw dj ykdra=] l ektokn] fglunw l dfr] jktiur l dfr dks etcir djus dk iz kl fd; A yfdu vkj{k.k l s nfy] fi NMka dks ykHk feyk] fglunw vk/kfjr jktuhfr dk Hkh rst h l s Hkkjr h;

turk iKViz ds usRo eafolrkj gvk yfdu vkj{k.k uhfr dk n#i; kx gks ds dkj.k jktiurka dk fodkl ugah gks l dka vf'k{k , oa vkj{k.k ds dkj.k vf/kdkak jktiurka dks in l soþr gksuk iMka l ektoknh l kp ds dkj.k ch-ts ih- ea Hkh 0; ki d LFku iktr ugah gA orðu l jdkj ds 10% vkj{k.k l s f'k{k dk fodkl rks gksk yfdu jktuhfrd irfuf/Ro eafolrkj pqukshi wZ gA

LkanHkz l ph&

- 1- fefgj Hkst dk Xokfy; j vfhky[ka
- 2- plnno dk plntoyh %okj.k kl h½ nkui =A
- 3- enuiky ds jkgu rFk ol gh vfhky[ka
- 4- xksolnplnz ds okj.k kl h rFk dekyh ds rkei i = vfhky[ka
- 5- xksolnplnz dk ykj %nofj; k½ l s iktv vfhky[ka
- 6- dækj noh dk l kjukFk vfhky[ka
- 7- foxg jkt f}rh; ds g"Kz ¼t; ij] jktLFku½ iLrj vfhky[ka
- 8- l kæs oj ds fctky; k iLrj vfhky[ka
- 9- foxgjkt prfKZ dk fnYyh f'kokfyd LrEHk y[ka
- 10- l h; d f}rh; d bl ky vfhky[ka

